

POST

Ordning. Ordningen av postvæsenet i Norge, saaledes som den var ved opløsningen av foreningen med Danmark, var i sine hovedtræk fastsat ved forordning av 25. decbr. 1694 og særlig ved forordning av 4. aug. 1758. Men til disse forordningers bestemmelser var der i tidens løb kommet mange tillæg og smaaforandringer, som gjorde det vanskeligt at holde rede paa hvad der var gjældende lov, og bragte forvirring i postvæsenets administration. Derom udtales i 3. departements foredrag av 10. april 1818: «De forskrifter som rigets hidtil gjældende lovgivning indeholder angaaende postvæsenet, findes dels adspredt i en mængde siden aaret 1694 udkomne anordninger, dels skjult i enkelte embedsarkiver. Angaaende nogle kan det end ikke med vished bestemmes om de skal betragtes som ophævet eller gjældende. Andre synes ikke samstemmende med tidsalderens aand og statsforfatningens indretninger. Følgen herav er at uordener i postvæsenet ikkun vanskeligen kan undgaaes.» Departementet fremlægger derfor et «lovforslag angaaende postvæsenet i kongeriget Norge» til fremsættelse som kongelig proposition for det paa den tid samlede Storting, og departementets lovforslag blev av regjeringen indstillet til bifald. Departementet bebuder, at naar et saadant forslag er blevet lov, vil det fremlægge til høieste approbation et udkast til en instruks for postvæsenets betjente.¹⁾ Lovudkastet, som var en samling og ordning av de hidtil gjældende bestemmelser med de ændringer som var en følge av

---

¹⁾ Ref.-prot. 1818, 1, nr. 59.

den nye statsforfatning, blev imidlertid ikke forelagt Stortinget, da sagen blev udsat ved kgl. res. av 8. mai 1818 og siden ikke blev taget op igjen. I den følgende tid blev vedtaget flere særlove angaaende postvæsenet, og derved syntes trangten til en almindelig postlov at være blevet mindre; thi en saadan kom ikke istand før i 1871.

Postvæsenet, hvis øverste styre tidligere havde været generalpostdirektionens norske afdeling, blev 2. mars 1814 lagt umiddelbart under et av de nyoprettede regjeringsdepartementer; det hørte under 3dje departement (politidepartementet) fra 30. novbr. 1814 til 1ste jan. 1819, da det ifølge kundgjørelse av 17. novbr. 1818 blev lagt under finansdepartementet.

Der var i 1814 postmestere i alle Norges kjøbstæder undtagen i Porsgrund og i de tre finmarkske kjøbstæder, Tromsø, Hammerfest og Vardø. Foruden i kjøbstæderne var der postmestere i ladestedet Brevik, i Borgundsund (Aalesund) og paa gaarden Terrok i Bindalen, det saakaldte «Nordlands postkontor». Ved kgl. res. av 3. febr. 1817 blev der oprettet et nyt postkontor, nemlig i Porsgrund, og i 1826 skiftede Borgundsund postkontor navn og blev kaldt Aalesunds postkontor. I Nordland og Finmarken blev der i den tid som her omhandles, ikke oprettet noget nyt postkontor, og Nordlands postkontor, som var det eneste i disse distrikter, havde derfor regnskabspligt for posten lige til den russiske grænse. Først i 1842 lettedes dette uoverkommelige arbeide ved oprettelsen av et postkontor paa Tromsø.¹⁾

Det var «efter de ældre bestemmelser» forudsætningen at postmesterembederne i de mindre byer ikke skulde være selvstændige stillinger, men at de skulde forenes med et eller andet av stædernes mindre embeder.²⁾ — Postmesterne havde fast gage av statskassen og dertil uvisse indtægter, blandt andet et gebyr av hvert indleveret og udleveret brev, og disse

---

¹⁾ J. H. Vogt, Optegnelser (I), s. 330. ²⁾ Stort.-forh. 1827, juni. s. 99.

gebyrer dannede i flere byer den væsentligste del av deres indtægter.

I byerne blev der, naar posten var kommet, slaaet op karter over de ankomne breve, som da kunde hentes inden nogle timer; skeede ikke dette, blev brevene bragt til adressaten mod en liden godtgjørelse. Der klages i 1820 over at der kun en time om dagen var anledning til at indlevere breve paa postkontorerne.¹⁾ Dels fordi postmesterne selv maatte holde lokale, dels paa grund av den ringe mængde postsager var postkontorerne overmaade tarvelig udstyret, selv i de større byer. Om postkontoret i Kristiania heder det i 1832: «Det er enhver bekjendt, at det rum der paa det forrige postkontor [indtil 1832] var indrømmet publikum, lidet oversteg en kvadratfavn i udstrækning. Følgen derav var, at paa de tider flere poster indtraf paa en gang, fornemmeligen ved dampfartøiernes ankomst, kunde kun den mindste del av dem der skulde avhente breve, komme ind i dette lille rum. De øvrige maatte altsaa finde sig i, hvordan veiret end var, at blive staaende udenfor i gangen eller, da denne ogsaa var meget indskrænket og for største delen opfyldt med kasser, sække m. m., endog i gaardsrummet.»²⁾ Postkontoret i Moss bestod 1817—30 «sandsynligvis kun av ett rum, og publikum kom fra gaden ind i en gang og blev ekspederet av postmesteren gjennem en luge i døren til kontoret.»³⁾ Postkontoret paa Fredrikshald var 1826—43 «i en sidebygning inde i gaardsrummet i 2den etage, hvortil der førte en meget smal og meget steil trappe».⁴⁾ Fra Drammen berettes i 1829 at postkontoret er flyttet til kjøbmand Lyches gaard. «Indgangen er gjennem porten op ad trappen til venstre haand.» Under de smaa og primitive forhold kunde man være udsat for uregelmæssigheder som ikke vilde indtræffe under større forhold. En indsender i *Intelligenssedlerne*⁵⁾ henstiller til postmesteren i Fredrikshald, at ankomne

¹⁾ Nationalbladet, h. 18, s. 401. ²⁾ Morgenbl. 1832 nr. 321. ³⁾ I. R. Schreiner, Moss (1914), s. 54. ⁴⁾ Forstrøm, Fredrikshald (1915), II, s. 146. ⁵⁾ 1817 nr. 26.

aviser straks maa blive udleveret til abonnenterne og ikke gaa i laan til uvedkommende, og at han vil behandle den fattige lige med den rige, selv om han ikke som denne betænker postmesteren med en akkorderet eller frivillig nytaarsgratifikation. En saadan «nytaarsgratifikation» synes forøvrigt at have forekommet paa flere steder til postmesteren som en godtgjørelse for imødekommenhed han kunde have vist udenfor hvad hans stilling paalagde ham.

Foruden postmesterne og deres postkontorer var der i 1814 6 postanstalter som havde navn av postekspeditoner, nemlig en i Farsund og de øvrige fem nordenfor Trondhjem. Postekspeditørerne havde en aarlig godtgjørelse av fra 18 til 42 spd.¹⁾

Overalt langs postruterne var der ansat postaabnere, som blev beskikket til denne stilling og ikke kunde undslaa sig for at modtage hvervet. Til postaabnere toges dels civile, militære og geistlige embedsmænd, dels lensmænd, gjæstgivere og andre som dertil fandtes skikket og som boede i nærheden av postruterne. For sit arbeide havde postaabnerne enten en aarlig godtgjørelse, fra 3 til 20 spd.,¹⁾ eller ogsaa portofrihed i det distrikt hvor de boede.²⁾ Postaabnernes antal var i 1814 97.³⁾ Mange steder har det vistnok været vanskeligt at finde folk som var skikket til postaabnere, blandt andet av den grund at de fleste folk i landet ikke kunde skrive. Derfor synes det at have været temmelig almindeligt at tage præsterne til postaabnere. I Ullensaker, Akershus amt, som var et av de betydeligere postaabnerier, var sognepræsten postaabner i 1817.⁴⁾ I Stranden i Søndmøre var præsten postaabner.⁵⁾ Sognepræsten i Snaasen, hvortil der, som nedenfor nævnt, ikke synes at have været postgang for postkassens regning, og hvor saaledes overtagelsen av hvervet som postaabner ikke synes at have været tvunget, skriver i 1829, at præsten der havde været post-

---

1) Regj. indst.-prot. 39 nr. 1872 og 58 nr. 858. 2) Reskr. 27. 3. 1761.

3) Berrum, Norges Posthistorie (II), s. 239. 4) 3. dept. ref.-prot. 1817, 1, nr. 124. 5) Smst. nr. 140.

aabner, men at den nuværende præst ved sin ansættelse i 1824 ikke vilde have noget med denne bestilling at gjøre, da der ingen løn var og intet var bevilget til kontorudgifter; men tilsidst fik han 4 spd. aaret, og saa synes han at have overtaget hvervet.¹⁾ I 1814 var sognepræsten i Vaagen i Lofoten postaabner i sit præstegjæld, sognepræsten i Buksnæs postaabner for de andre fire præstegjæld i Lofoten og sognepræsten i Hadsel postaabner for de fire præstegjæld i Vesteraalen «og har derved baade bekostning og umage», skrives der.²⁾ — Provsten i Bodø var postekspeditør sammesteds i 1821.³⁾

Posten blev ført frem av de saakaldte «postbønder», der ligesom postaabnerne var nødt til at overtage hvervet, naar de blev beskikket. Postbønderne havde en fast betaling pr. mil for den vei de bragte posten frem, og desuden for sit arbeide endel begunstigelser, saaledes fritagelse for arbeide med veienes vedligehold og for skydspligt. Forordningen av 1758 nævner rigtignok kun friskyds; men de var ganske vist ogsaa fri for pligt til pengekyds før 1816, paa samme maade som dette bestemmes for den følgende tid i skydsloven av 6. juni 1816 § 8. Desuden fik de til hjælp ved postskydsen en, paa enkelte steder hvor veiene var meget daarlige, to postkarle, hvortil skulde tages værnepligtige mandskaber, som derved blev fri sin militærtjeneste. Til «postbønder» blev taget de jordbrugere som ikke boede for langt fra postveien, ikke alene bønder, men ogsaa andre, saaledes ogsaa embedsmænd. De gaarde hvor postbønderne boede, kaldtes postgaarde. Postbønderne havde kun pligt til at skydse med een hest. Betalingen for postskydsen laa i det hele under den almindelige skydsbetaling, paa grund av de begunstigelser som postbønderne havde. Den blev ved kgl. res. av 20. juli 1814 bestemt pr. mil til 48 rigsbankskilling navneværdi (n. v.) til-

---

¹⁾ Folkevennen 1829, s. 216. ²⁾ Det norske Videnskabersselskabs Skrifter i det 19de Aarh., II, Colban, Lofoten og Vesteraalen s. 50—62. ³⁾ Hovedudgiftsbog for 1823 (Finansdept. forskjellige protokoller 269 — Rigsarkivet), s. 107.

lands og 64 sk. tilvands — for to rorskarle —, blev ved høieste res. av 9. mai 1815 forhøiet til 72 sk. tillands og en rbd. n. v. tilvands og blev endelig, efterat den nye pengeordning var indført, ved kgl. res. av 11. septbr. 1816 bestemt til 18 sk. species tillands og 24 sk. tilvands. I Nordland og Finmarken, hvor forholdene med postskydsen var saa forskjellige fra hvad de var i landet forøvrigt, var ogsaa skydsbetalingen tildels en anden, idet den delvis var bestemt til en fast sum pr. tur.¹⁾ Men efterat skydsloven av 1816 havde ophævet friskydsen og veiloven av 1824 havde frataget postbønderne deres fritagelse for pligtarbeide til veienes vedligehold, var der ikke stort igjen av postbøndernes begunstigelser, og postskydsen, som jo hvilede kun paa en del av gaardbrugerne, følte derfor som en byrde der vakte misnøie. Finansdepartementet siger i et foredrag av 11. okt. 1825,²⁾ at postskydsen er en byrde som postbønderne «paa de fleste steder hvor veiene er noget besværlige — — kun med uvilje underkaster sig og derfor ogsaa kun skjødsløst udfører.» Paa dette forhold blev rettet først ved kgl. res. av 9. jan. 1827, som fastsatte høiere betaling for postskydsen paa de mere besværlige veie, og derefter ved lov av 14. juli 1827, som fastsatte den samme betaling for postskydsen som for anden skyds. Dette kunde der være saa meget mere grund til, som postskydsen i almindelighed ansaaes mere byrdefuld end den almindelige skyds, dels fordi den i stor udstrækning foregik om natten, dels paa grund av de mange ekstraposter. «Postbonde» i Smaalenene kaptein Torstensen skriver saaledes i en henvendelse til Smaalenenes stortingsrepræsentanter av 10. april 1830, at han i tiden fra 12. jan. til 23. mars 1830 har bragt frem ikke mindre end 17 ekstraposter foruden de ordinære poster,³⁾ hvorved dog er at bemærke, at ekstraposterne sandsynligvis var hyppigere paa ruten Fredrikshald—Kristiania end andensteds paa grund av uregelmæssighederne

---

1) 3. dept. ref.-prot. 1816—17 nr. 76. 2) Ref.-prot. 1825, 4, nr. 496. 3) Stort. ark. 1830, S. E. P. 345 (under O. E. P. 35).

ved befordringen av den norske post gjennom Sverige, saaledes som nedenfor omhandlet. Om postkarlene skriver finansdepartementet i et foredrag i 1837 følgende, som vistnok ogsaa har anvendelse paa tiden før 1830: «At postkarlen, der efter anordningen skal være en voksen, til krigstjeneste dygtig karl, i dets sted ofte ikkun er en halv voksen dreng eller et barn, der i tilfælde overfald er aldeles uskikket til at forsvare sig, er en misbrug som hyppigen gaar i svang, men som øvrigheden, især i vidtløftige og lidet befolkede distrikter, ikkun sjelden formaar at opdage og rette paa.» Det tilføier at det er vanskelig at faa postkarle, dels fordi det i fredstider er lidet byrdefuldt at udtjene værnepligten, men maaske især paa grund av frygten for de mange postrøverier. Derfor har departementet seet sig nødt til at tilstaa en godtgjørelse til de postaabnere som ikke har kunnet faa postkarl.¹⁾

Ved flere ældre forordninger, senest ved forordn. av 16. aug. 1775, var det forbudt at sende breve ved leilighed i de strøg hvor der var offentlig postindretning. Men forbudet blev jævnlig overtraadt og det, som det synes, ganske aabenlyst. Selv helt fremmede reisende anmodede man om at tage med breve. Saaledes fortæller den engelske reisende Edward Price,²⁾ som reiste i Norge i 1826, at medens han var i Kristiansund, sendte en mand i byen en pakke breve til ham og bad ham tage dem med til Trondhjem, hvilket han gjorde. Grunden til overtrædelsen var dels at portoen var høi og postgangen mange steder sjelden, dels at der i store dele av landet ingen postgang var, saa man var nødt til at sende breve med leilighed og fortsatte leilighedssendingen ogsaa ind i poststrøgene. Ved lov av 31. mai 1827 blev forbudet ophævet. Dog skulde det herefter som hidtil være forbudt passagerer med dampskibene at tage med breve.³⁾

Postgang indenlands. Der gik i 1814 post langs hele Nor-

---

¹⁾ Dep.-tid. 1837, s. 196 og 200. ²⁾ Norway (London 1834), s. 53.

³⁾ Skrivelse fra finansdept. av 16. 7. 1827.